

רצון ומסוגלות: איך לחשוב על שלום בין ישראלים לפלסטינים?

חינוך בר-קיימא
לשלום

מרכז מאקרו לכלכלה מדינית

פינסקר 21 תל אביב, 6342113, ישראל
טל' +972-5251057 / פקס +9723-5251058
macro@macro.org.il
www.macro.org.il

יוני 2021

רצון ומסוגלות: איך לחשוב על שלום בין ישראלים לפלסטינים?

חינוך בר-קיימא לשלום

מרכז מאקרו לכלכלה מדינית

פינסקר 21 תל אביב, 6342113, ישראל
טל' +972-5251057 / פקס +9723-5251058
macro@macro.org.il
www.macro.org.il

קראו את הנתונים הבאים מסקר דעת הקהל' בנוגע לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני

הרוב שחושב שהוא מיעוט:

אחד הממצאים המעניינים ביותר של הסקר שבוצע עבור מחקר זה התגלה כשהמשתתפים נשאלו את השאלה הבאה: "בלי קשר לעמדתך האישית, האם את/ה חושב/ת שרוב הישראלים תומכים או מתנגדים לפתרון שתי המדינות?" 62 אחוז השיבו כי הם חושבים שהרוב מתנגדים ו-38 אחוז השיבו כי רוב הציבור תומך. בפועל, מבין המשיבים על הסקר, 52 אחוז, כלומר רוב הציבור תומכים בפתרון שתי המדינות, גם בתקופה מאתגרת זו.

השיבו על השאלות:

1. מחקרים מראים כי אנשים בדרך כלל חושבים שרוב האוכלוסיה תומכת בעמדתם (הטיה מחשבתית שנקראת "אפקט הקונצנזוס השגוי"²). מה מוזר בממצאים שעלו בסקר?
2. כיצד לדעתך, משפיעה התחושה ש"רוב הישראלי מתנגדים לפתרון שתי מדינות", משפיעה על האנשים ששייכים לרוב בפועל, התומך בפתרון שתי מדינות? על הנכונות לבטא דעות ועל הנכונות לפעולה אזרחית?
3. מה ניתן לדעתך לעשות כדי לעודד אנשים המצויים במצב כזה להיות אזרחים פעילים יותר, לבטא דעה או לפעול לקידום עמדותיהם?
4. איך את/ה מרגיש/ה כאשר נדמה לך שאת נמצאת בעמדה של המיעוט. האם התחושה הזו מעוררת אותך לפעולה למען עמדותיך או להימנעות מפעולה?

תמיכה וחוסר אמון?

כדאי לשים לב לכך שלמרות שרוב המשיבים תומכים בפיתרון שתי המדינות לסכסוך הישראלי פלסטיני, רק 33 אחוז מהמשיבים על הסקר סבורים שפיתרון הוא בר-השגה בעתיד הנראה לעין. אלה הם מי שאנו מכנים "הספקנים" ביחס לשתי מדינות. לא קשה לשער מהם הגורמים לכך - מעליית חמאס בעזה, דרך חוסר היציבות בעולם הערבי ועד הנתק המתמשך בין ההנהגה הישראלית והפלסטינית.

נראה שעבור ספקנים אלו שאלת המפתח היא: **עד כמה אפשר לסמוך על הפלסטינים?** לכל החששות הביטחוניים הקשורים להסדר מדיני יש מכנה משותף ברור: חוסר האמון העמוק שקיים בקרב הציבור הישראלי כלפי הפלסטינים. ישראלים רבים סבורים כי הפלסטינים אינם מעוניינים באמת בהסכם ואינם מתכוונים לכבד אותו. מכאן נובע שההנחה הרווחת ש"אין פרטנר פלסטיני" והחששות הביטחוניים הם שני צדדים של אותה מטבע: הפלסטינים צפויים להפר את ההסכם, לנצל את מרחב הפעולה החדש שהוא מעניק להם ולסכן את הביטחון של אזרחי ישראל. שאלת "האם יש פרטנר?" בעצמה עוסקת בשני היבטים: רצון ויכולת. כלומר, האם הפלסטינים באמת רוצים הסכם מדיני? והאם הם בכלל יכולים לעמוד בהתחייבויות הכלולות בו?

1. סקר דעת הקהל שבוצע עבור מרכז "מולד" ב-2020 וכלל 1000 משיבים יהודים.

2. Ross, L., Greene, D., & House, P. (1977). The "false consensus effect": An egocentric bias in social perception and attribution processes. *Journal of experimental social psychology*, 13(3), 279-301.

אם יש רצון?

נתחיל משאלת הרצון. ישראלים רבים חושבים, בהסתמך על ניסיון העבר, כי לא ניתן לסמוך על הרשות הפלסטינית - קל וחומר על חמאס וגורמים אחרים בחברה הפלסטינית. הפלסטינים נתפסים כבלתי-אמינים וכמי שאינם רוצים בהסכם ויפרו ללא היסוס כל סיכום עם ישראל.

הנחה זו, כטיעון-נגד להסכם, הינה חלשה ובלתי-מספקת. חשוב להבין, שבכל תחומי החיים שבהם קיים שימוש נרחב בהסכמים - מהתחום המדיני-צבאי ועד התחום העסקי - אין בדרך כלל אמון מוחלט בין הצדדים לפני החתימה על הסכם. למעשה, זוהי סיבת קיומם של הסכמים: הם נועדו לגשר על חוסר האמון בין הצדדים החתומים עליהם ולאפשר להם לשתף פעולה - לא בזכות האמון המלא ביניהם אלא למרות היעדרו. אילו היה קיים בין הצדדים אמון כבר מההתחלה, לא היה צורך בהסכם שיסדיר את יחסיהם. ניתן היה להסתפק בלחיצת יד. לאחר תקופה ממושכת של שמירה על הסכם מתפתח גם האמון והתחושה השותף הינו אמין וניתן לסמוך עליו.

במסגרת הסכמית, מה שמביא את הצדדים לעמוד בהבטחותיהם אינו האמון הקיים ביניהם אלא האינטרס של כל אחד מהצדדים לקיים את ההסכם - והמחירים הכבדים שהם צפויים לשלם אם יפרו אותו. העובדה שישראל והרשות הפלסטינית עדיין דבקות בהסכמי אוסלו, ומקיימות שיתוף פעולה מתמשך בתחום הביטחוני, למרות כל מה שקרה מאז חתימתם בשנות ה-90, ממחישה את הנקודה הזאת היטב. זו הסיבה שסידורי הביטחון שנדונו במסגרת סבבי המשא ומתן בעבר כללו תמיד שכבות רבות של ביטחונות, ערביות ומנגנוני פיקוח והגנה, שאינם תלויים ברצונם הטוב של הצדדים.

חשוב והשיבו:

1. מה מוביל למה, לדעתכם? האם יצירת ושמירת הסכמים מובילה לאמון, או שאמון הוא שמוביל לחתימת הסכמים?
2. האם ההתמדה בקיום השלב הראשון של הסכמי אוסלו במשך שלושה עשורים מעידה לדעתך על כך שכדאי להתקדם בהסכם או שלא ניתן להאמין לפלסטינים ולישראלים שהם יקיימו הסכמים?

יש יכולת?

כעת נעבור לשאלת היכולת: מה יקרה אם הרשות הפלסטינית תהיה מעוניינת לקיים את ההסכם, אבל לא תהיה מסוגלת לכך? הטיעון שמשיעיים מתנגדי ההסכם בהקשר זה הוא שהרשות היא גוף מושחת, חלש ונעדר לגיטימציה ציבורית חזקה. הניצחון של חמאס בבחירות ב-2006 והשתלטותה הצבאית על רצועת עזה כעבור שנה מעלים את החשש שגורל דומה ממתין גם לגדה המערבית אחרי שישראל תצא ממנה לצורך פיתרון שתי המדינות. טענה נוספת מצד מתנגדי ההסכם היא שהמדינה הפלסטינית תהיה בהכרח מדינה כושלת, שעצם קיומה יכביד על ישראל ועל מדינות האזור ויצור בעיות חמורות ורבות מאלה הקיימות כיום. לדעתם, זו תהיה מדינה שאינה מתפקדת, פוגעת בזכויות אזרחיה ואינה מסוגלת לדאוג לרווחתם. לכן גם לא תוכל לקיים הסכמים.

אפשר אמנם לגלות הבנה כלפי חששות אלו, אבל חשוב לציין כי החששות הביטחוניים הללו נובעים בעיקר מהנטייה לה-שליך את המציאות המוכרת לנו כיום על מציאות אחרת לחלוטין, שתהיה בעתיד. אין סיבה להניח שמדינה פלסטינית עצמאית תתנהג במסגרת הסכם כמו ארגון טרור שהשתלט בעל שטח בשליטה ישראלית ללא הסכם.

באשר לטענות עצמן, עצם ההשוואה של נסיגה במסגרת הסכם לנסיגות מרצועת עזה ומדרום לבנון מתעלמת מפרמטר מהותי: ב-2000 וב-2005 ישראל ביצעה מהלכים חד-צדדיים, שלא כללו שום מנגנוני ריסון, בקרה או פיקוח על השטח שממנו

צה"ל נסוג ובלי שלצד השני היו התחייבויות כלשהן כלפיה. בנוסף, מהלכים אלו לא גובו בשום סוג של ערבות בינלאומית. אירועי עשרים השנים האחרונות מראים כי מהלכים חד-צדדיים מסוג זה נתפסים, לפחות במזרח התיכון, כביטויים של חולשה וסופם לחזק גורמים רדיקליים.

כשדנים בהסכם עתידי עם הפלסטינים, ראוי יותר לבחון את הסכם השלום בין ישראל למצרים. זוהי ההשוואה הרלוונטית. הסכם זה, שבמסגרתו ביצעה ישראל את הנסיגה הטריטוריאלית הגדולה ביותר מאז הקמתה, הוכיח את עצמו לאורך השנים: השקט בגבול העוין ביותר של המדינה נשמר ביציבות כבר ארבעים שנה. והדבר נכון לא רק לגבי מצרים. כל הסכמי השלום שעליהם ישראל חתומה מבוססים על האינטרסים המשותפים לכל הצדדים. זו הסיבה שגם ההסכם עם ירדן נשמר לאורך זמן למרות משברים ביחסים ביניהן. זו גם הסיבה להאמין כי הסכם שיושג בין ישראל לרשות הפלסטינית - שינבע, כאמור, מהאינטרסים המשותפים לשני הצדדים - יבנה על קרקע יציבה. יציבות זו תושג הודות למבנה של ההסכם: יישומו יהיה ארוך, רב-שלבי והדרגתי ויתבסס על מנגנונים שיבטיחו כי הפרת ההסכמות תהיה בלתי-כדאית לשני הצדדים.

חשבו והשיבו:

1. לאיזו דוגמא ראוי להשוות את "פיתרון שתי המדינות"? האם לדעתכם פיתרון הסכסוך על ידי הסכם להקמת שתי מדינות ויציאה משטחי יהודה ושומרון דומה יותר לפיתרון הסכסוך עם מצרים והנסיגה מסיני או לנסיגה מעזה באופן חד צדדי ב"התנתקות"?
2. האם לדעתכם פיתרון שתי המדינות יביא לתוצאות דומות לאלו של הנסיגה מסיני או לאלו של ההתנתקות מעזה?

מי שיש לו מה להפסיד

חשוב להבין כי הסכם שיביא להקמת מדינה פלסטינית יעניק למדינה החדשה רווחים רבים - כלכליים, מדיניים וסמליים. באופן טבעי, יהיה לה - פשוטו כמשמעו - הרבה יותר מה להפסיד בהשוואה לעבר. הפרת ההסכם עם ישראל תטמון בחובה פוטנציאל נזק עצום, וזה יהיה התמריץ העיקרי לכיבודו. סביר להניח כי מצב כזה גם יעורר בפלסטינים תקווה ונכונות לשינוי ארוך טווח ורצון למימוש הפוטנציאל הגלום במדינתם החדשה. קשה לדמיין מצב כזה בתנאים הנוכחיים, נוכח הקיפאון המדיני והיותה של הרשות הפלסטינית ישות תת-מדינית ללא שום אופק של תקווה ושינוי. הסכם שיביא להקמת מדינה פלסטינית יעניק למדינה החדשה רווחים רבים - כלכליים, מדיניים וסמליים. לפלסטינים יהיה, פשוטו כמשמעו, הרבה יותר מה להפסיד בהשוואה לעבר האינטרס הפלסטיני הוא לשפר את מצב האוכלוסייה בגדה המערבית. דרך האלימות אינה מובילה לשם, כפי שחוו על בשרם פלסטינים רבים, והרשות הפלסטינית מבינה זאת היטב.

נוסף על כך, סביר להניח כי הסכם מול הרשות הפלסטינית יתרום לחיזוקה בזירה הפנימית על חשבון חמאס. מקרי העבר מלמדים כי לעמים יש נטייה ללכת בעקבות החלטות של המנהיגים שלהם. המנהיגות הפלסטינית מבטיחה לעם עצמאות שנים רבות, וניתן להעריך כי במידה שתצליח סוף-סוף לספק את הסחורה, התמיכה הציבורית בה תגדל משמעותית. במובן זה, הסכם ישראלי-פלסטיני עשוי בסבירות גבוהה להטות את דעת הקהל הפלסטינית לטובת ההנהגה ולהחליש את ההתנגדות לה.

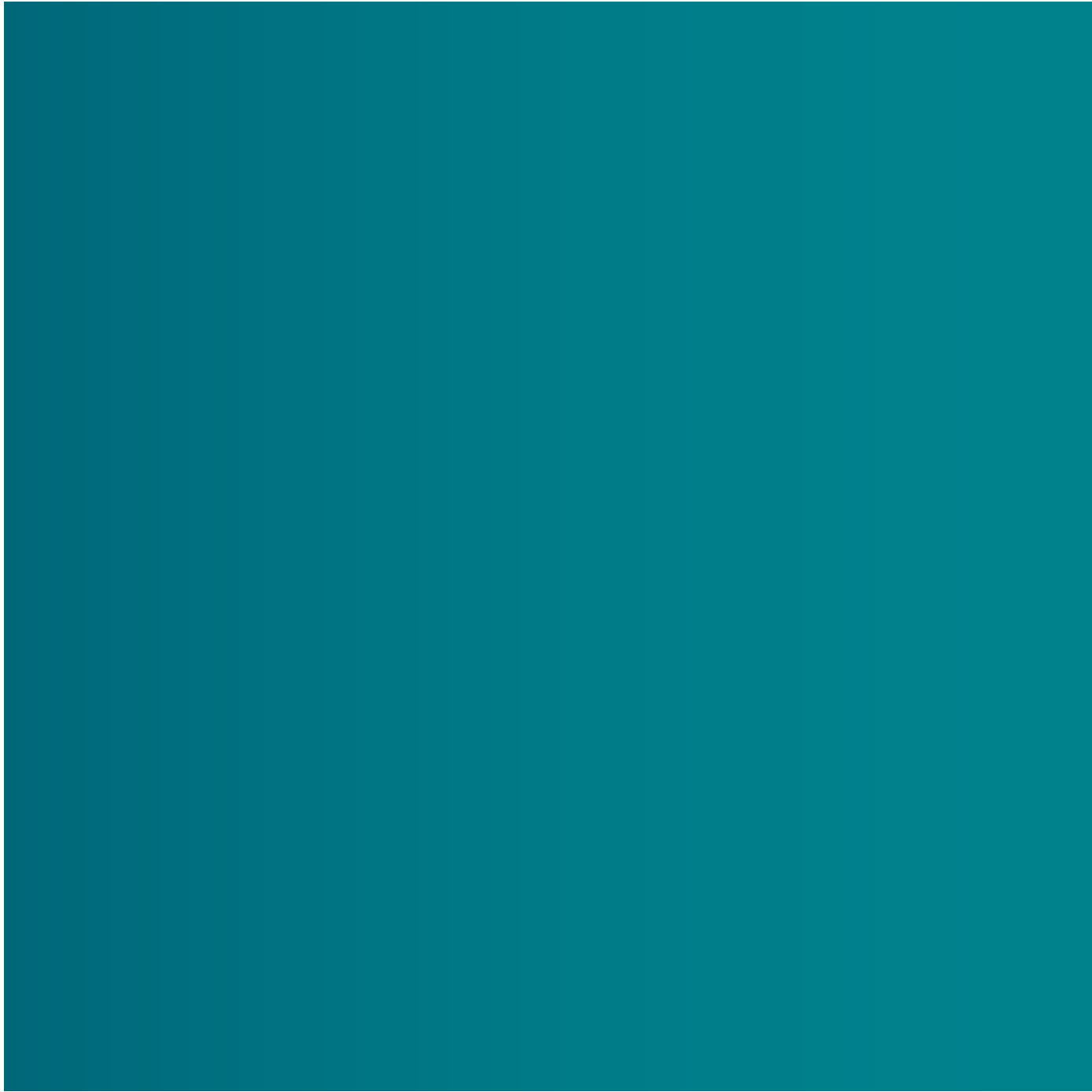
1. האם לדעתכם הסכם שיביא להקמת מדינה פלסטינית יעניק לאזרחים הפלסטינים יתרונות ותקווה לעתיד ויגרום להם להתרחק מאלימות כדי לא להפסיד יתרונות אלו? או שהקמת מדינה תעורר אצל העם והמנהיגים הפלסטינים רצון להשיג יותר והם יפנו לאלימות כדי להשיג זאת?
2. האם הקמת מדינה פלסטינית במסגרת הסכם תחזק את הרשות כנגד החמאס, או שתגרום דוקא לעליית החמאס והפרת ההסכם?

מעובד על פי עינב, ע' (2020) ביטחון במציאות של שתי מדינות, מרכז מולד
אוחזר מרשת האינטרנט 2021 לאפריל 2021. <http://www.molad.org/images/upload/files/twostatesecurity1.pdf>

מטלה מסכמת:

שוחחו ביניכם וכתבו הצהרת מדיניות באורך של פסקה אחת בשאלה:

האם על ישראל לסמוך על הרשות הפלסטינית ולהתקדם להסכם ליישום פיתרון של שתי מדינות לסכסוך הישראלי-פלסטיני, או שעל ישראל להמשיך ולנהל את שטחי יהודה ושומרון תחת שלטון צבאי?

שיעור זה הוא חלק מפרויקט מחקר משותף העוסק במקורות של חוסר אמון הדדי בין פלסטינים לישראלים, במימון האיחוד האירופי.

מרכז מאקרו לכלכלה מדינית

פינסקר 21 תל אביב, 6342113, ישראל
טל' +972-5251057 / פקס +9723-5251058
macro@macro.org.il
www.macro.org.il